

הלל – לא כל המרבה בסחורה מחכים

משנה מסכת אבות פרק ב משנה ה
הוא (הלל) היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן
מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:
- כמה חלקים מרכיבים את דברי הלל? מה הקשר בניהם? נסו להגדיר את הנושא בו עוסקת המשנה?

מרבה בסחורה

- 'ולא כל המרבה סחורה מחכים' - דייקו בניסוח המשנה – האם הלל מתנגד לסחורה?

- האם עיסוק במסחר מחכים? ראו את המקורות הבאים:

1. תלמוד בבלי מסכת נדה דף סט עמוד ב – ע עמוד ב

ת"ר: שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנינא: ... מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן: ירבה
בישיבה, וימעט בסחורה. אמרו: הרבה עשו כן ולא הועיל להם! אלא: יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר
+משלי ב' כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. תני ר'

2. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נה עמוד א

והיינו דאמר אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב +דברים ל' לא בשמים היא ולא מעבר לים היא, לא בשמים היא -
שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא - אתה צריך לעבור אחריה. רבא אמר: לא בשמים
היא - לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים. רבי יוחנן אמר: לא
בשמים היא - לא תמצא בגסי רוח, ולא מעבר לים היא - לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים.

- להבנת דברי ר' יוחנן ראו את הסיפור הבא:

ראו את הסיפור על ר' יוחנן ואילפא – (ניתן להיעזר בתרגום של שטינזלץ, יש הרבה עותקים בספריה). מה עמדת
סיפור על היחס בין עיסוק במסחר לבין ישיבה בישיבה?

3. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כא עמוד א

אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא, אמרי: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא, ונקיים בנפשין
+דברים ט"ו+ אפס כי לא יהיה בך אביון. אזלו אותבי תותי גודא רעיעא. הוו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת,
שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה: נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו, שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה!
אמר ליה אידך: שבקינהו, דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע, אילפא לא שמע. אמר ליה רבי יוחנן
לאילפא: שמע מר מידי? - אמר ליה: לא. אמר: מדשמעי אנא ואילפא לא שמע. שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא.
אמר ליה רבי יוחנן: איהדר ואוקי בנפשאי +דברים ט"ו+ כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. רבי יוחנן הדר, אלפא לא
הדר. עד דאתא אילפא - מליך רבי יוחנן. אמרו לו: אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר. אזל תלא נפשיה באסקריא
דספינתא, אמר: אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא
דספינתא וטבענא. אתא ההוא סבא, תנא ליה: האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע - נותנין להם
סלע. ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל - אין נותנין להם אלא שקל. אם אמר מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר
תנו, בין שאמר אל תתנו - אין נותנין להם אלא שקל. - אמר ליה: הא מני - רבי מאיר היא דאמר: מצוה לקיים דברי
המת.

- השם אילפא הוא דו משמע? איזה מילים הוא מזכיר?

4. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נג עמוד ב

כאילפא דאזלא בימא רש"י שם: כאילפא בימא - כאניה הצפה בים

5. קהלת רבה (וילנא) פרשה יא ד"ה א [א] שלח

חמא (ראה) אילפא דמיטרפא בימא (שטובעת בים)

השוו את דמויותיהם של הלל ור' אלעזר בן חרסום – איזה אור שופכת גמרא זו על דברי הלל?

6. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לה עמוד ב

תנו רבנן: עני ועשיר ורשע באין לדין, לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל? אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיך, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת.

עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר? אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצא אוהו עבדיו ועשו בו אנגריא. אמר להן: בבקשה מכם, הניחוני ואלך ללמוד תורה! אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום שאין מניחין אותך! ומימיו לא הלך וראה אותך, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. ... נמצא, הלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, ...

על חלוקת התפקידים בין סוחרים לתלמידי חכמים

7. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת ויצא פרשה עב

ותאמר אלי תבא אמר ר' אבהו צפה הקב"ה שלא היתה כונתה אלא על מנת להעמיד שבטים לפיכך צרך הכתוב לומר אלי תבוא. אמר ר' לוי בוא וראה מה יפה היתה סרסרותן שלדודאין שעל ידי דודאים עמדו ב' שבטים גדולים בישראל, יששכר וזבולון, יששכר עוסק בתורה וזבולון מפרש בים ובא ונותן לו והתורה רבה בישראל הדודאים נתנו ריח (שה"ש = שיר השירים = ז יד).

(יח) ותאמר לאה נתן אלהים שכרי וגו' ותקרא שמו יששכר תשיעי לשבטים היה והקריב שיני למלך הה"ד ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר (במדבר ז יח), מפני שהיה בן תורה הה"ד ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים וגו' (דה"א = דברי הימים א' = יב לג), מהו לעיתים, ר' תנחומ' אמר לקילסין ד"א לעיבורין, ראשיהם מאתים (שם שם / דברי הימים א' י"ב) מאתים ראשי סנהדריות היה שבט יששכר מעמיד, וכל אחיהם על פיהם (שם שם / דברי הימים א' י"ב) וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב להם כהלכה למשה מסיני, וכל השבח הזה מנין ליששכר, מזבולון שהיה מתעסק בפרקמטיה ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה הה"ד זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מט יג), וכשבא משה לברך את ישראל הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך (דברים לג יח) ממה שיששכר באהליך ויש א' יששכר באהלי זבולון.

- המדרש מורכב למעשה משלושה מדרשים קצרים. האם הם מציגים עמדה אחידה ביחס לחלוקת התפקידים בין יששכר וזבולון?

8. שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף א

כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ה' ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח).

ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימוש מפיק (ישעיהו נט, כא) קרינן ביה (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב).

ומי שאי אפשר לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים.

2

הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור). ח] ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו השכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתנו לו.

- מה מוסיף הרמ"א (בהגה) על דברי ר' יוסף קארו בשו"ע?

עיינו במודל המוצא בגמרא – איזה מודל נשלל?

9. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף כא עמוד א

מאי +שיר השירים ח+ בוז יבוזו לו? אמר עולא: לא כשמעון אחי עזריה, ולא כר' יוחנן דבי נשיאה, אלא כהלל ושבנא; דכי אתא רב דימי אמר: הלל ושבנא אחי הוו (אחים היו), הלל עסק בתורה, שבנא עבד עיסקא (עשה מסחר), לסוף אמר ליה: תא נערוב וליפלוג (בו נערבב ונחלוק), יצתה בת קול ואמרה: +שיר השירים ח+ אם יתן איש את כל הון ביתו וגו'.

רש"י שם

שמעון אחי עזריה - תנא הוא במשנה קמייטא דזבחים ולמד תורה על ידי אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות למודו של שמעון לכך הוא נקרא על שם עזריה אחיו וכן ר' יוחנן למד ע"י הנשיא שהי' מפרנסו. הלל עסק בתורה - מתוך עוני רב כדמפרש במס' יומא (דף לה:).

- שבנא והלל – מי ביקש לחלוק? למי בוז? מה הבעיה בבקשה זו?

- לאור דבריו בפרקי אבות, האם הלל מקבל את מודל חלוקת התפקידים עם שבנא?

- חזרו על סיפור על ר' יוחנן ואילפא – איזה פרט חשוב נתחדש לנו כאן על ר' יוחנן?

ראו את דברי הרמב"ם

10. משנה מסכת אבות פרק ד משנה ה

רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכך היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם:

11. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ד

[ו] כבר רציתי לא לדבר בזה הציווי, לפי שהוא מבואר, וליודעי גם כן שדברי בו לא יאותו לרוב הגדולים בתורה, ואולי לכולם; אבל אומר ולא אחוש, מבלי לשאת פנים למי שקדם ולא למי שנמצא.

דע, כי זה כבר אמר: אל תעשה התורה קרדום לחפור בה, כלומר: אל תחשבה כלי לפרנסה, ובאר ואמר שכל מי שיהנה בזה העולם בכבוד תורה שהוא כורת נפשו מחיי העולם הבא. והעלימו בני אדם עיניהם מזו הלשון הגלויה, והשליכו אחרי גוים, ונתלו בפשטי מאמרים שלא הבינום - אני אבארם - והטילו להם חוקים על היחידים ועל הקהילות, ועשו את המינויים התוריים לחוק מכסים, והביאו בני אדם לסבור שטות גמורה, שזה צריך ומחוייב, לעזור לחכמים ולתלמידים ולאנשים העוסקים בתורה ותורתן אומנותן. וכל זה טעות, אין בתורה מה שיאמת אותן, ולא רגל שישען עליה בשום פנים. לפי שאנו אם נעייין בתולדות החכמים, זכרם לברכה, לא נמצא אצלם לא הטלת חובות על בני אדם, ולא קיבוץ ממון לשיבות המרוממות הנכבדות, ולא לראשי גלויות ולא לדיינין ולא למרצבי תורה ולא לאחד מן הממונים ולא לשאר האנשים, אלא נמצא קהילותיהם כולן יש בהם עני בתכלית, ועשיר רב הממון בתכלית, וחלילה לה' שאומר שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה, אלא זה העני אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ומרגליות, אבל הוא לא היה עושה כן, אלא מסתפק במלאכה שיתפרנס ממנה, בין ברווח בין בדוחק, ובז למה שבידי בני אדם, הואיל והתורה מנעתו מזה.

וכבר ידעת כי הלל הזקן היה חוטב, והיה חוטב עצים ולומד לפני שמעיה ואבטליון, והוא בתכלית העניות, ומעלתו - עד כי תלמידיו הם אשר הושוו למשה ויהושע, וקטן תלמידיו רבן יוחנן בן זכאי. ולא יסופק לבר דעת שאילו היה מסכים לקבל מבני דורו, לא היו מניחים אותו לחטוב עצים...

ואמנם טעות אלו המתגברים כנגד האמת והלשוניות המפורשים, בלקיחת ממון בני אדם ברצונם או על כורחם - הן המעשיות אשר ימצאו בתלמוד באנשים בעלי מומים בגופותיהם, או זקנים באו בימים עד שלא יוכלו לעשות מלאכה, שאין תחבולה להם אלא לקחת, ואם לא - מה יעשו, הימותו? זה לא ציוותו התורה. ואתה תמצא המעשה אשר

הביאו בו ראייה באומרו: +משלי טו, לא+ "היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה" - בבעל מום, לא יוכל לעשות מלאכה. אבל עם היכולת, לא המציאה התורה בזה דרך.

רב יוסף, עליו השלום, היה נושא עצים, ואומר: "גדולה מלאכה שמחממת את בעליה", רצונו לומר, שבעת יגיעת איבריו - יכובד משכבם - במשא העץ הכבד, היה מתחמם גופו בלא ספק, והיה משבח זה ושמח בו, והיה לבו טוב במתנת בחלקו, בגלל מה שהיה אצלו ממעלת ההסתפקות.

וכבר שמעתים, הניפתים, נתלים באומרים: "הרוצה להנות יהנה כאלישע, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי". וזה אינו דומה לזה כלל, ואמנם זה אצלי סילוף ממי שמביא ראייה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, וילך לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממזונו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכמים, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש - יש לו לעשות כן, וכמו כן אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה - יש לו לעשות כן. לפי שכבר הזהירו מן האכילה ללא הכרח, ואמרו: "כל תלמיד חכמים המרבה סעודותיו בכל מקום" וכו', ואמרו: "כל סעודה שאינה שלמצוה אסור לתלמיד חכמים להנות ממנה"....

ואמנם הדבר אשר התירתו התורה לתלמידי חכמים הוא, שיתנו ממון לאדם, יעשה להם סחורה בו בבחירתו, אם ירצה - ועושה זה יש לו שכר על כך, וזה הוא מטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים - ושתמכר סחורתם תחילה למה שיימכר, ותתפס להם ראשית השוק דוקא. אלו חוקים שקבע ה' להם, כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי, לפי מה שבאה בו הקבלה. כי שתי הפעולות האלה יש שיעשו אותן הסוחרים קצתם עם קצתם על דרך הכבוד, ואפילו לא היתה שם חכמה, ולכל הפחות יהיה תלמיד חכמים כמו עם ארץ מכובד. וכן פטרה התורה את כל תלמידי החכמים מחובות השלטון כולן, מן המיסים, והאכסניות, ומיסי הנפש, והם אשר יקראו כסף גולגלתא, יפרעום בעבורם הקהל, ובנין החומות וכיוצא בהן. ואפילו היה תלמיד חכמים בעל ממון רב לא יחוייב בדבר מזה. וכבר הורה בזה רבנא יוסף הלוי זצ"ל לאיש באנדלוס, שהיו לו גנות וכרמים שהיה מחוייב עבורם אלף דינרים, והורה לפוטרו מהמס, להיותו תלמיד חכמים, אף על פי שהיה משלם המס ההוא אפילו העני שביהודים. וזה דין תורה, כמו שפטרה התורה הכהנים ממחצית השקל, כמו שבארנו במקומו, ומה שדומה לזה.

נסו להכניס את דברי הלל על המרבה במסחורה לתוך הקשר כל דבריו בפרק ב:

12. משנה מסכת אבות פרק ב

[ב] רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם:

[ד] ... הלל אומר אל תפרוש מן הצבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה:
[ה] הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

[ו] אף הוא ראה גולגלת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון:

[ז] הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה דאגה מרבה נשים מרבה כשפים מרבה שפחות מרבה זמה מרבה עבדים מרבה גזל מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא: